

MODELOVÁNÍ ACIDOBAZICKÉ ROVNOVÁHY PODLE BILANČNÍHO PRINCIPU

Jiří Kofránek, Filip Ježek

Abstrakt

V klinickém hodnocení acidobazické rovnováhy se dnes uplatňují dva přístupy. Tzv. klasický přístup „dánské školy“ Siggaard-Andersena a jeho spoluautorů a tzv. moderní přístup dle Stewart a Fencla. Bilanční přístup, o kterém jsme hovořili na minulém semináři MEDSOFT, obě teorie propojuje. Pomocí simulačního modelu je možné simulovat různé patogeneze acidobazických poruch a sledovat jejich projevy jak z pohledu klasické, tak i moderní teorie acidobazické rovnováhy.

Klíčová slova

Acidobazická rovnováha, Bilanční přístup, Dánská škola acidobazické rovnováhy, Model, Stewartova teorie

1 Úvod

Pro vyhodnocování acidobazické rovnováhy (ABR) dnes existují dva přístupy – klasické pojetí podle dánské školy Astrupa, Siggaard Andersena a dalších, využívající BE a kompenzační diagramy, a Stewartovo pojetí, někdy udávané jako „moderní“, založené na fyzikálně chemických výpočtech acidobazických a elektroneutralních rovnováh iontů a pufrů v plazmě. Obě teorie popisují v zásadě stejnou problematiku pouze z různých aspektů [1–3]. Nicméně mezi příznivci obou teorií někdy vypukají ostré polemiky. Například Kamel a Halperin ve své poslední monografii [4] dovozují, že pro vyhodnocování ABR stačí klasická teorie, rozšířená o korekční výpočty iontových bilancí a Stewartův přístup nepřináší zásadně nic nového. Naproti tomu mnozí jiní autoři považují Stewartův přístup za průlomový a rozhořčeně odmítají jeho kritiku. U nás převažují zejména zastánci druhé skupiny [5–8].

Stewart napsal dva články [9,10], které by možná zapadly, kdyby se propagaci a dalšímu rozpracování Stewartových myšlenek nevěnoval Vladimír Fencl, renomovaný profesor z Bostonu, českého původu [11–16]. Proto zvláště v českém prostředí zní jakákoli kritika Stewartovy-Fenclovy teorie téměř svatokrádežně.

My jsme předložili nové pojetí, založené na bilancích, které podle našeho názoru propojuje obě teorie a dává vysvětlení patofyziologickým pochodům při poruchách iontové a acidobazické rovnováhy [17,18].

Pro verifikaci této teorie (a přesvědčení kliniků) vyvíjíme webově přístupný simulátor, který umožní interaktivně vysvětlit náš přístup.

2 V čem je Stewartova teorie mylná?

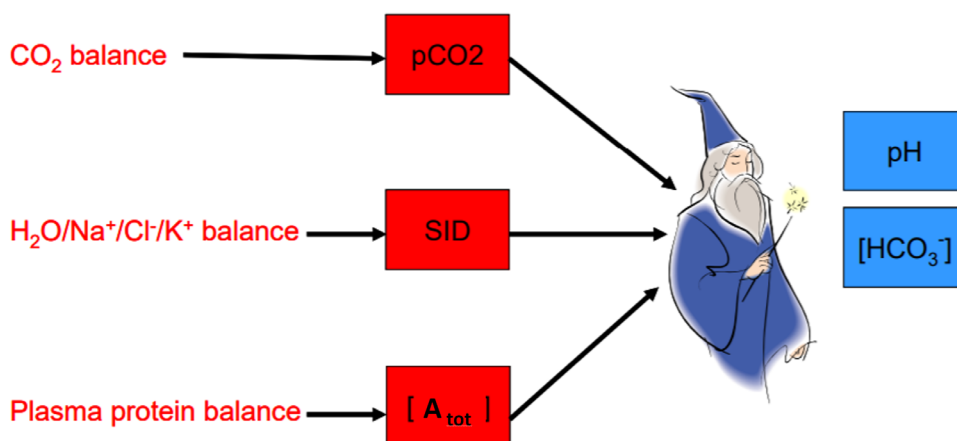
Bilanční pojetí umožní **patofyziologické vysvětlení změn acidobazických parametrů a iontů, které Stewartova teorie vysvětluje mylně a klasická teorie nedostatečně.**

Základní **slabinou Stewartova přístupu** je záměna matematické kauzality (která umožňuje vypočítat pH, a plazmatickou koncentraci bikarbonátů ze vstupních proměnných pCO_2 , SID a celkové koncentrace nebikarbonátových pufrů $[A_{tot}]$) za kauzalitu patofyziologickou (viz Obr 1). Vysvětlení patofyziologie acidobazických poruch mechanistickým přejímáním závislosti pH a HCO_3^- na vstupních proměnných pCO_2 , SID a A_{tot} je zdánlivě jednoduché, ale nevystihuje skutečný kauzální řetězec vzniku těchto poruch.

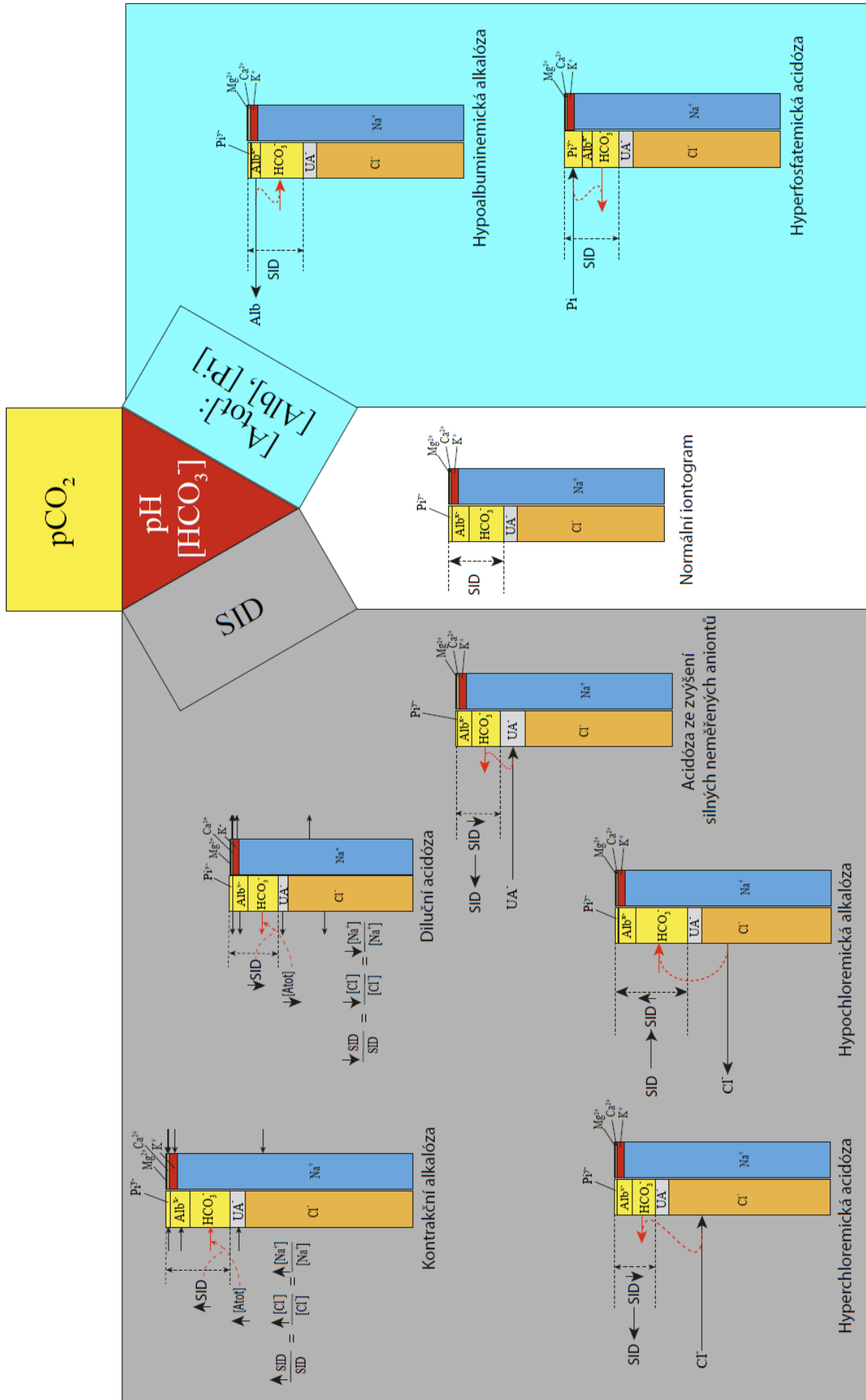
Samozřejmě změny SID, A_{tot} nebo pCO_2 se projeví změnou pH i koncentrace bikarbonátů. Z toho ale nevyplývá, že organismus řídí pH a hladinu bikarbonátů prostřednictvím regulací bilance silných iontů a následným ovlivněním SID nebo regulací hladiny albuminů a fosfátů a následným ovlivněním A_{tot} . Udržování stálosti vnitřního prostředí závisí na bilanci jednotlivých komponent, které vnitřní prostředí (tj. složení ECT) tvoří. Iontová, objemová, a osmotická homeostáza vnitřního prostředí závisí na regulované bilanci jednotlivých látek (iontů, vody aj.). Acidobazická homeostáza není výjimkou. Opět se jedná o regulaci bilancí toků látek – toků CO_2 , H^+ a HCO_3^- . Díky bikarbonátovému pufracímu systému v tělních tekutinách jsou toky CO_2 , H^+ a HCO_3^- vzájemně propojené.

Tok CO_2 řídí respirace – poruchy bilance CO_2 vedou k respiračním poruchám acidobazické rovnováhy. Nicméně nesmíme zapomínat na to, že hladina CO_2 ve venózní krvi, a s ní ekvilibrované IST, závisí nejen na arteriální koncentraci závislé na respiraci, ale také na perfúzi – v hypoperfundovaných tkáních dochází k hyperkapnické acidóze i při normálních acidobazických poměrech v arteriální krvi (hyperkapnická hypoperfúzní tkáňová acidóza vede k vazbě H^+ na bílkoviny v buňkách s poškozením funkčnosti příslušných enzymů). Za normálních okolností je metabolická tvorba H^+ v rovnováze s tokem bikarbonátů generovaným ledvinami při acidifikaci moči. Poruchy bilance toků H^+/HCO_3^- vedou k metabolickým poruchám acidobazické rovnováhy.

Organismus tedy **neřídí pH tělních tekutin a hladinu HCO_3^- pomocí změny SID a regulací hladiny albuminů, nýbrž regulací bilance toků CO_2 (respirační regulace ABR) a H^+ a HCO_3^- (metabolická složka regulace ABR) a poruchy těchto bilancí vedou k acidobazickým poruchám. Bilanční teorie přináší patofyziologické vysvětlení příčin změn iontogramu, SID a A_{tot} při různých acidobazických poruchách.**

Obrázek 1 – Podle Stewart: $pH, [HCO_3^-] = f(pCO_2, SID, [A_{tot}])$

Obrázek 2 – Stewartův přístup k hodnocení metabolických acidobazických poruch vychází z toho, že prvotní patogenetickou příčinou jsou změny SID a změny $\text{Atot} = [\text{HCO}_3^-] + \text{H}^+$ se přizpůsobí. To vyplývá z rovnice acidobazických rovnováh. Omyl ovšem je, když se z toho dedukuje, že organismus řídí acidobazickou rovnováhu přes řízení SID a regulaci koncentrace nebicarbonátových pufrů (Atot).

3 V čem dánská škola vysvětluje patofyziologii ABR poruch nedostatečně?

Dánská škola se soustřeďuje na diagnostiku poruch ABR především na základě vyšetřování **koncentrací** složek pufrálních systémů v krvi (a odvozeně v ECT) a **koncentrací** iontů v ECT. Nedostatečně popisuje diagnostiku smíšených poruch (zejména tam kde jsou obě poruchy protichůdné) a především jejich příčin a selhává při hodnocení hemodilučních a hemokoncentračních stavů [18].

4 Co přináší nového bilanční teorie

Bilanční pojetí vychází z následujících šesti principů, které umožní patofyziologické vysvětlení změn acidobazických parametrů a iontů (viz část 6 v článku):

1. Veškeré **přesuny přes membrány** probíhají v ustáleném stavu v celkové bilanci **elektroneutralně**.
2. Při **biochemických reakcích** v lidském organismu se **nemění elektroneutralita**. Takže například negativně nabitý laktát nebo citrát se metabolizuje na vodu a CO_2 za spotřeby H^+ iontu – tedy jako kyselina mléčná nebo citronová.
3. Acidobazická rovnováha závisí na **bilanci toků CO_2 , protonů a bikarbonátů propojených přes bikarbonátový pufrální systém**. To je stejné jako u klasické teorie a umožňuje tak rozdělit poruchy ABR na respirační (bilance CO_2) a metabolické (bilance $\text{H}^+/\text{HCO}_3^-$).
4. Hodnoty **SID a BB v plazmě vyjadřují stejné entity, počítané různým způsobem**, změny hodnot SID a BB (BE) jsou totožné a charakterizují bilanci toků protonů a bikarbonátů. Přidání 1 mmol/l protonů snižuje SID a BB o 1 mmol/l, přidání 1 mmol/l bikarbonátů hodnoty SID a BB zvýší o 1 mmol/l (a opačně).
5. Bikarbonátový nárazníkový systém v tělních tekutinách zachycuje nebo uvolňuje protony a **toky protonů jsou proto ekvivalentní tokům bikarbonátů**.
6. **Pufrální systémy jsou "zásobárnami nebo odkladišti" při nerovnováze bilance toků bikarbonátů s příslušnými změnami acidobazické rovnováhy**.

Bilanční teorie není založena na hodnocení koncentrace bikarbonátu v ECT, jak by se mohlo na první pohled zdát. Zajímá nás **bilance toků $\text{H}^+/\text{HCO}_3^-$ a s nimi elektroneutralně propojených toků** ostatních iontů. Toky vodíkových iontů a bikarbonátů jsou propojeny přes bikarbonátový systém, který je všudypřítomný v tělních tekutinách. Rychlost difúzního toku závisí na gradientu koncentrací. Koncentrační gradient protonů je o mnoho řádů menší než koncentrační gradient bikarbonátů – proto difúzní toky protonů jsou menší než difúzní toky bikarbonátů. Proto je možné **acidobazickou metabolickou bilanci charakterizovat bilancí toku bikarbonátů**. Negativní bilance bikarbonátů charakterizuje metabolickou acidózu, pozitivní bilance – metabolickou alkalózu – v tom se naše teorie shoduje s klasickou dánskou školou ABR.

Pufrální systémy jsou skutečnými tlumiči výkyvů acidobazických bilancí toků $\text{H}^+/\text{HCO}_3^-$ při metabolických poruchách acidobazické rovnováhy. Při negativní nebo pozitivní bilanci bikarbonátů (tj. při metabolické acidóze nebo alkalóze) pufrální systémy poskytují nebo akumulují bikarbonáty a následná změna ekvilibria uvnitř pufrálních systémů vede ke změnám pH (viz Obr. 15–18 v článku "Bilanční pojetí acidobazické rovnováhy" z minulého Medsoftu – článek je přístupný online na adrese http://www.creativeconnections.cz/medsoft/2017/Medsoft_2017_Kofranek1.pdf [18]).

Z hlediska bilancí není podstatná jen koncentrace jednotlivých složek pufrů, ale i celkové množství.

Klasická nebo Stewartova teorie ABR pracují převážně s koncentracemi látek, což někdy vede k mylným závěrům. Z hlediska fungování pufrálních systémů jako tlumičů výkyvů bilancí toků $\text{H}^+/\text{HCO}_3^-$ při metabolických poruchách ABR není podstatná jen koncentrace, ale i celkové množství pufrálních bází – tj. zejména bikarbonátů v ECT. Jak např. upozorňuje Halperin a Kamek [4,19], při snížení objemu ECT se sníží i celkové množství bikarbonátů, které mohou vazbou H^+ tlumit výkyvy bilance $\text{H}^+/\text{HCO}_3^-$ při metabolických acidózách. Při sníženém objemu ECT pokles koncentrace bikarbonátů, resp. pokles BE (nebo SID) nemusí odpovídat tíži metabolické acidózy.

Kamel a Halperin [4] dále upozorňují na roli zásob bikarbonátů v ECT pro prevenci vazby vodíkových iontů na proteiny mozkové tkáně při metabolických acidózách. Bikarbonáty v ECT, zejména v ECT svalové tkáně, při acidózách vážou nálož vodíkových iontů, a mozková tkáň, kde je relativně málo HCO_3^- , ale protéká jí značná část krevního průtoku, váže jen minimum vodíkových iontů. V případě ohrožení objemu (snížení efektivního objemu arteriální krve) stoupne pCO_2 zejména ve svalové tkáni, a mozková tkáň je ohrožena vazbou H^+ na proteiny. Rozdíl mezi hladinou pCO_2 v arteriální krvi a brachiální větvi větší než 6 mmHg svědčí o ohrožení objemu.

Bilanční teorie přináší jiné vysvětlení metabolických poruch acidobazické rovnováhy.

5 Diluční acidóza a kontrakční alkalóza dle bilančního principu

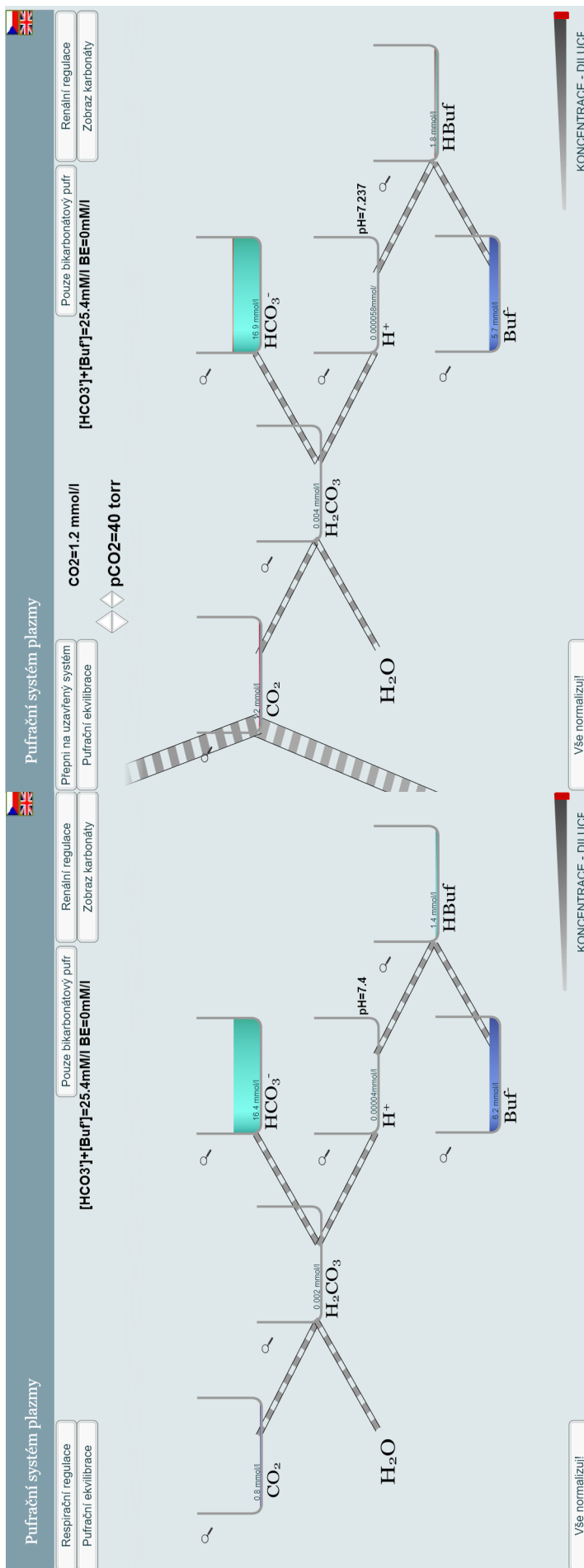
Řada autorů např. [20] (ale třeba u nás i Kazda) vysvětloval diluční acidózu po přidání fyziologického roztoku tak, že kvůli relativnímu nadbytku chloridů se sníží SID, a bikarbonát zanikne kvůli elektroneutralitě. Jenomže bikarbonát v pufrální reakci přece zaniká jedině vazbou s H^+ a ten se uvolní z nebikarbonátových pufrů AH – čímž ale zase stoupne negativní náboj A – takže v pufrálních reakcích se elektroneutralita nemění a toto vysvětlení je proto špatné.

Skutečná příčina diluční acidózy/kontrakční alkalózy nijak nesouvisí s chloridy – souvisí se zředěním/nebo zakoncentrováním pufrů s tím, že se přitom koncentrace slabé kyseliny (CO_2 a H_2CO_3) nemění tak jak je naznačeno na Obr. 20 v původní publikaci.

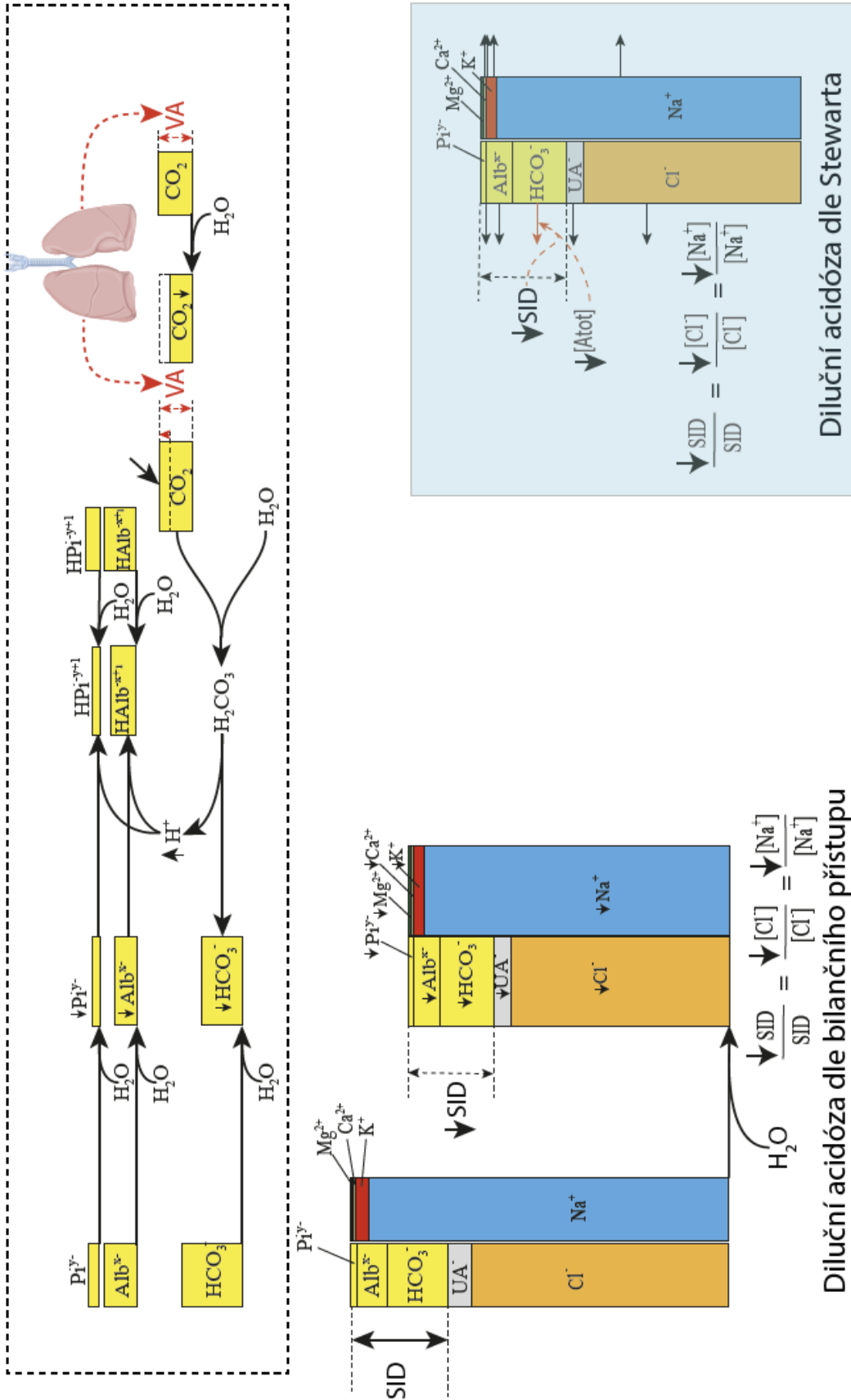
Pufry jako "chemické stroje" udržují stálé pH, které je závislé na měru koncentrací slabé kyseliny [HA] a její konjugované báze [A⁻]: $[\text{H}^+] = K_a [\text{HA}]/[\text{A}^-]$ (K_a je disociační konstanta). Při zředění či zakoncentrování se koncentrace slabé kyseliny a její konjugované báze mění stejně – podíl jejich koncentrací zůstává stejný a proto se pH nemění. V pufrálních systémech krve se však koncentrace CO_2 a tudíž i koncentrace slabé kyseliny H_2CO_3 v arteriální krvi (a při neměnném průtoku i ve venózní krvi a v tkáních) nemění – a to posouvá rovnováhu v pufrálních systémech doprava (při zředění) na kyselou stranu nebo doleva (při zakoncentrování) na zásaditou stranu.

Když přidáme k plazmě fyziologický roztok NaCl tak vyvolávající příčinou diluce není to, že oproti Na^+ relativně stoupnou chloridy, ale to, že se zředí pufr (včetně jejich konjugovaných bází, což se projeví poklesem SID) a nezředí se přitom se koncentrace CO_2 a H_2CO_3 . To se projeví posunem rovnováhy uvnitř pufrálního systému v plazmě – poklesem koncentrace HCO_3^- a odpovídajícím vzestupem koncentrace nebikarbonátových bází, bez změny diluce sníženého SID resp. BE a poklesem pH). Úplně stejně se projeví diluční efekt, když přidáme krystaloidy (a nezměníme poměr koncentrací Na^+ a Cl^-).

Na atlasu fyziologie (http://www.physiome.cz/atlas/acidobaze/02/ABR_v_plazme1_2.html) jsme implementovali Wilkesův model [21] a tam je možné si tyto procesy pufrchrát interaktivně.

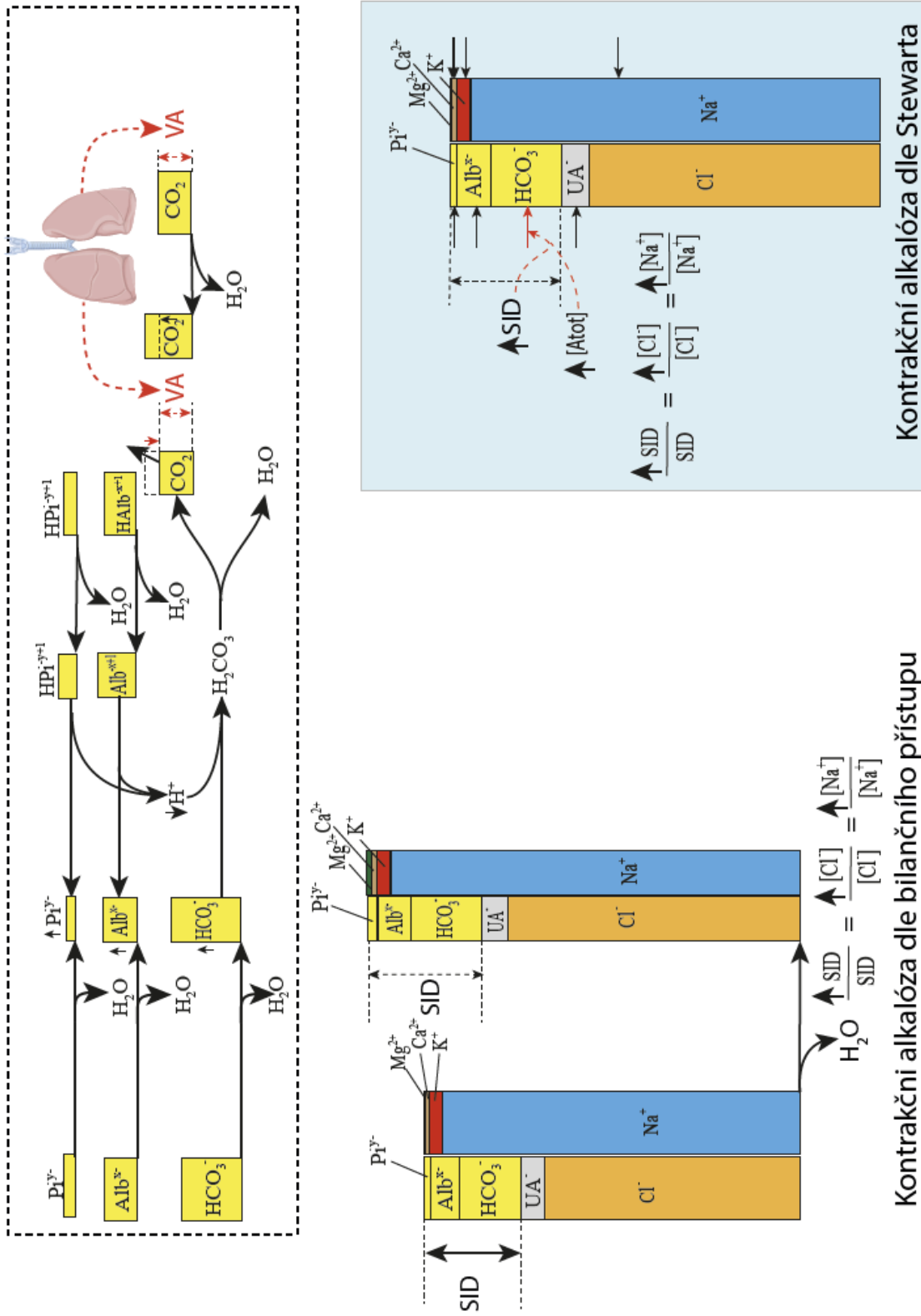

Obrázek 3 – Simulace zředění plazmy. Posuneme posuvník doleva – všechny složky pufrů se zředí (včetně H⁺). Stiskem tlačítka “Pufrální ekvilibrace” se jednotlivé složky pufrů ustálí v nové rovnováze – a koncentrace H⁺ se vrátí na původní hodnotu. Je to proto, že koncentrace H⁺ je určována poměrem mezi koncentrací slabé kyseliny a konjugované báze a zředěním se ve stejné míře sníží koncentrace jak slabých kyselin HBuf H₂CO₃, tak i konjugovaných bází (HCO₃⁻ a Buf). Zředěním se jen sníží pufrální kapacita pufru, ale nemění se pH (proto také je také pufr často používán pro udržování stálého pH při nejrůznějších chemických analýzách). Všimněme si ale, že v daném případě jsme zředěním také zředili koncentraci CO₂ – z původních 1,2 mmol/l na 0,8 mmol/l – to platí, když zředíme roztok plazmy anaerobně pod parafínem ve zkumavce – pak by se pH neměnilo. V organismu ale je koncentrace CO₂ v arteriální krvi udržována na konstantní hodnotě respirací. Stiskem tlačítka “Respirační regulace” přepneme systém do udržování stálé hladiny CO₂. Stiskem tlačítka “Respirační regulace” následně zapojíme udržování pCO₂ na 40 torr. Parciální tlak CO₂ v arteriální krvi je respirací udržován na stálé hladině – vzestup z 0,8 mmol/l na 1,2 mmol/l vede k posunu rovnováhy doprava – důsledkem je vzestup koncentrace H⁺ a pokles pH.

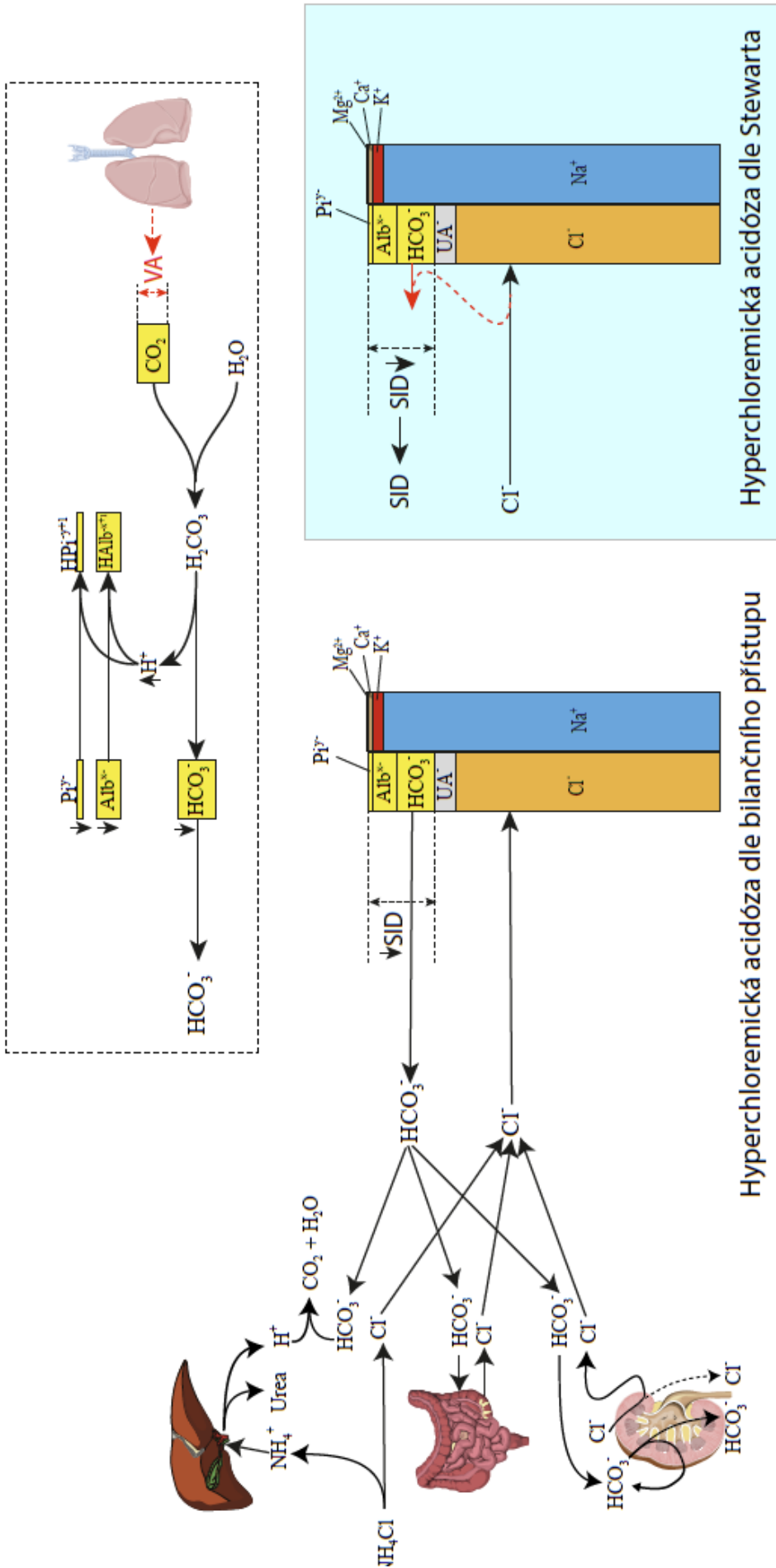

Diluční acidóza dle bilančního přístupu

Obrázek 4 – Patogenetické příčiny diluční acidózy. Hodnota pH v pufrčních systémech je určena poměrem koncentrací konjugovaných pufrčníchází s slabých kyselin. Proto se při zředění pufrů in vitro se snižuje jeho pufrční kapacita, ale nemění se jeho pH – koncentrace konjugované pufrční báze i slabé kyseliny se při ředění snižují stejnoměrně. V pufrčních systémech plazmy a krve in vivo to však neplatí – tam je koncentrace CO_2 a H_2CO_3 v arteriální krvi řízena ventilací – je udržována na stále hodnotě, závislé na alveolární ventilaci (VA) a proto při zředění se rovnováha v pufrčních systémech posouvá a vede k vzestupu koncentrace H^+ . To je názorně kauzální vysvětlení příčin změny koncentrace HCO_3^- a H^+ , který Stewartova koncepce vysvětluje pouze jako důsledek snížení SID a Atot (při nezměněné hodnotě pCO_2). Podstata je stejná, v rovnících, které odvozují výslednou rovnici závislosti pH na pCO_2 , SID a Atot lze ukázat, že kdyby se změnila hodnota pCO_2 stejným způsobem ředění, jako zředění SID a Atot, pH by se nezměnilo.

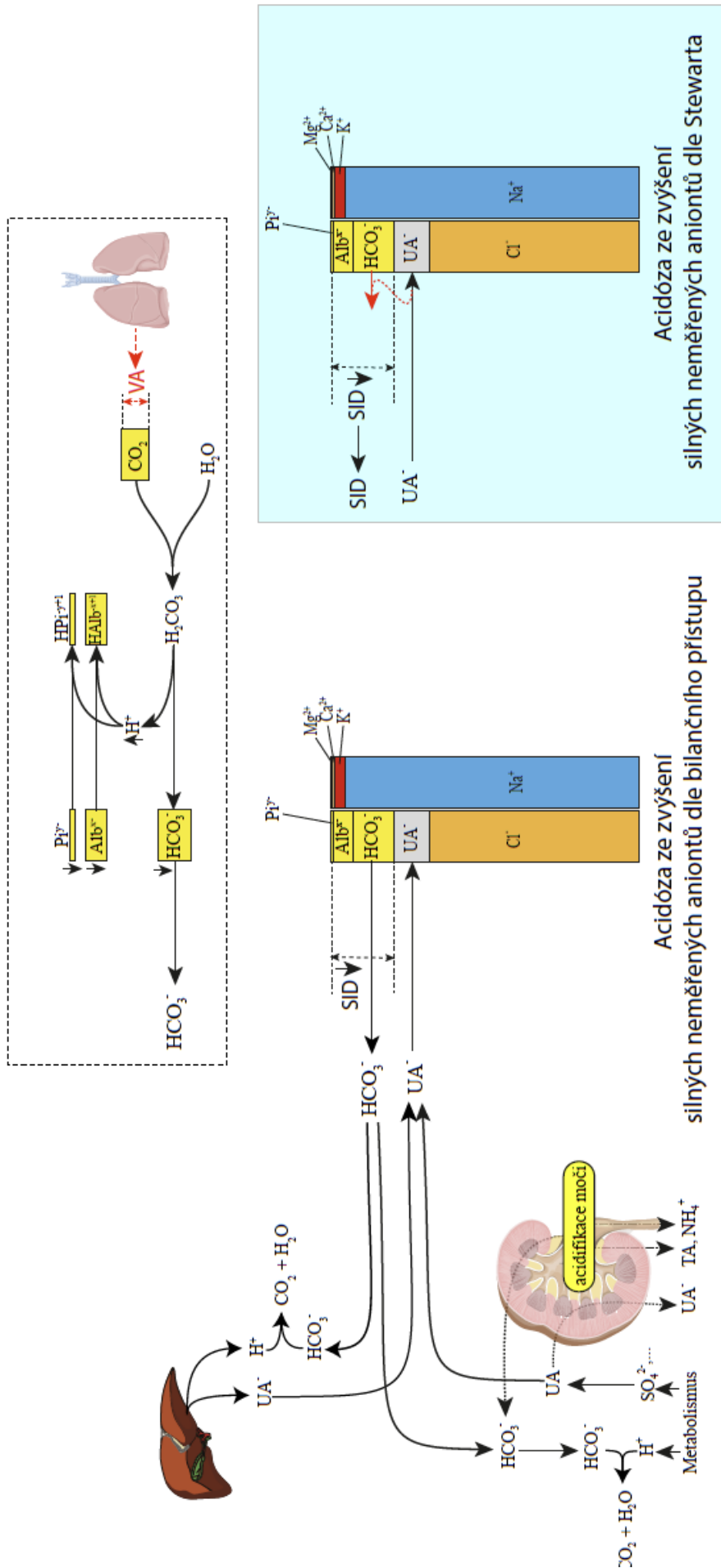
Obrázek 5 – Patogenetické příčiny kontrakční alkalózy. Příčinou je zakoncentrování složek pufračních systémů s výjimkou koncentrace CO₂ a H₂CO₃, jejichž koncentraci v arteriální krvi určuje alveolární ventilace. Obdobně jako u patogeneze diluční alkalózy, na zakoncentrování nezávislá CO₂ a H₂CO₃, způsobuje posun chemické rovnováhy, která vede k snížení koncentrace H⁺. Stewartova koncepce kontrakční alkalózy bez podrobnějšího vysvětlení příčin interpretuje změnu pH a koncentrace HCO₃⁻ v zástupem SID a Atoť.

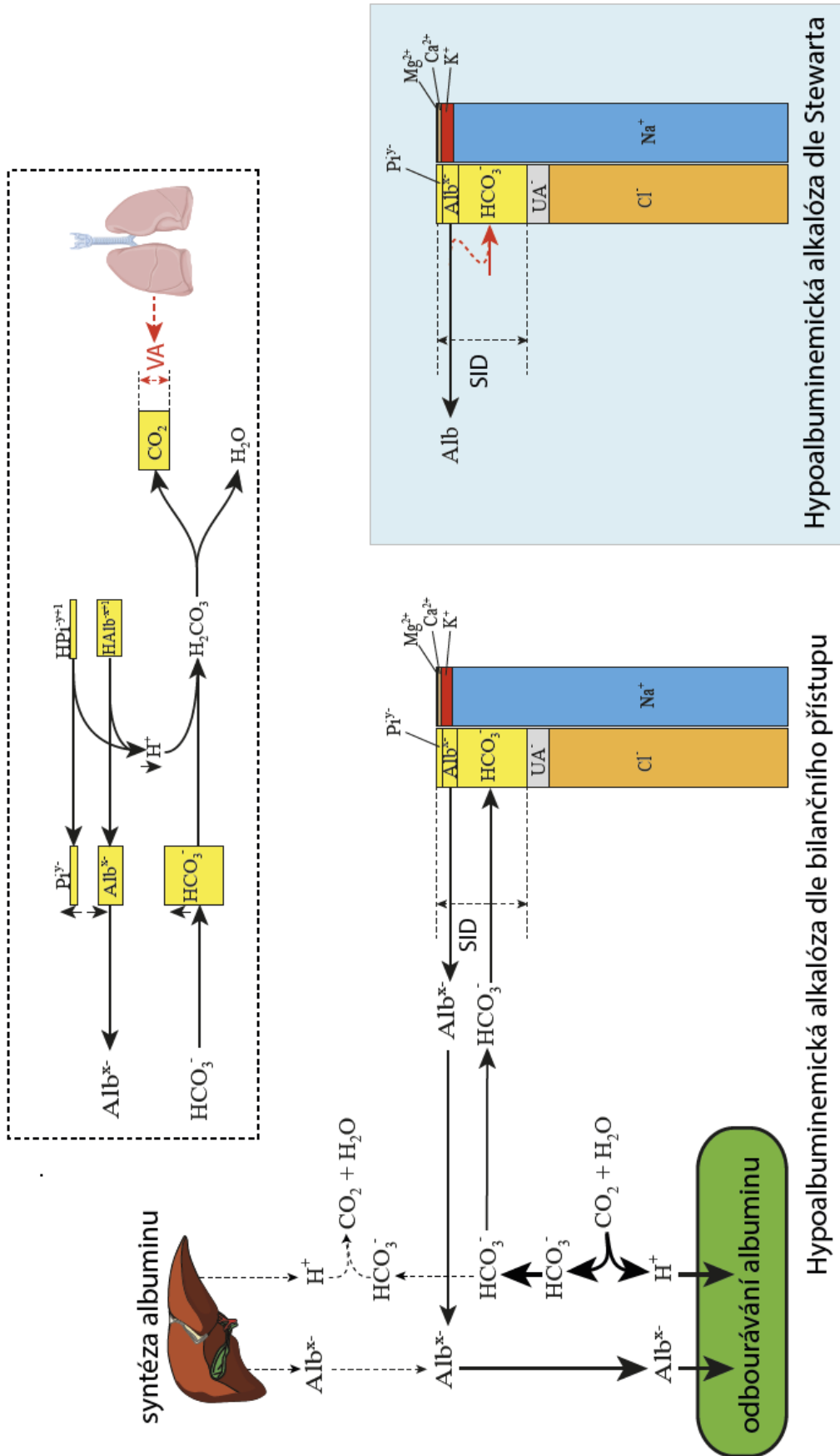
Obrázek 6 – Patogenetické příčiny hyperchloremické acidózy. Základní příčinou je ztráta bikarbonátů ekvivalentně provázená akumulací chloridů, např. při podání NH_4Cl , ztráta bikarbonátů a akumulace chloridů při průjimech, snížení resorpce bikarbonátů a zvýšení zpětné resorpce chloridů při renální proximální tubulární acidóze. Ztráta bikarbonátů vyvolá pokles koncentrace bikarbonátů a posun v acidobazických pufrčních systémech vedoucí k poklesu pH a k poklesu SID. Pokles SID je důsledkem ekvivalentní ztráty bikarbonátů a retence chloridů. Tím se liší od Stewartova přístupu, kde pokles SID je jednou z prvotních příčin.

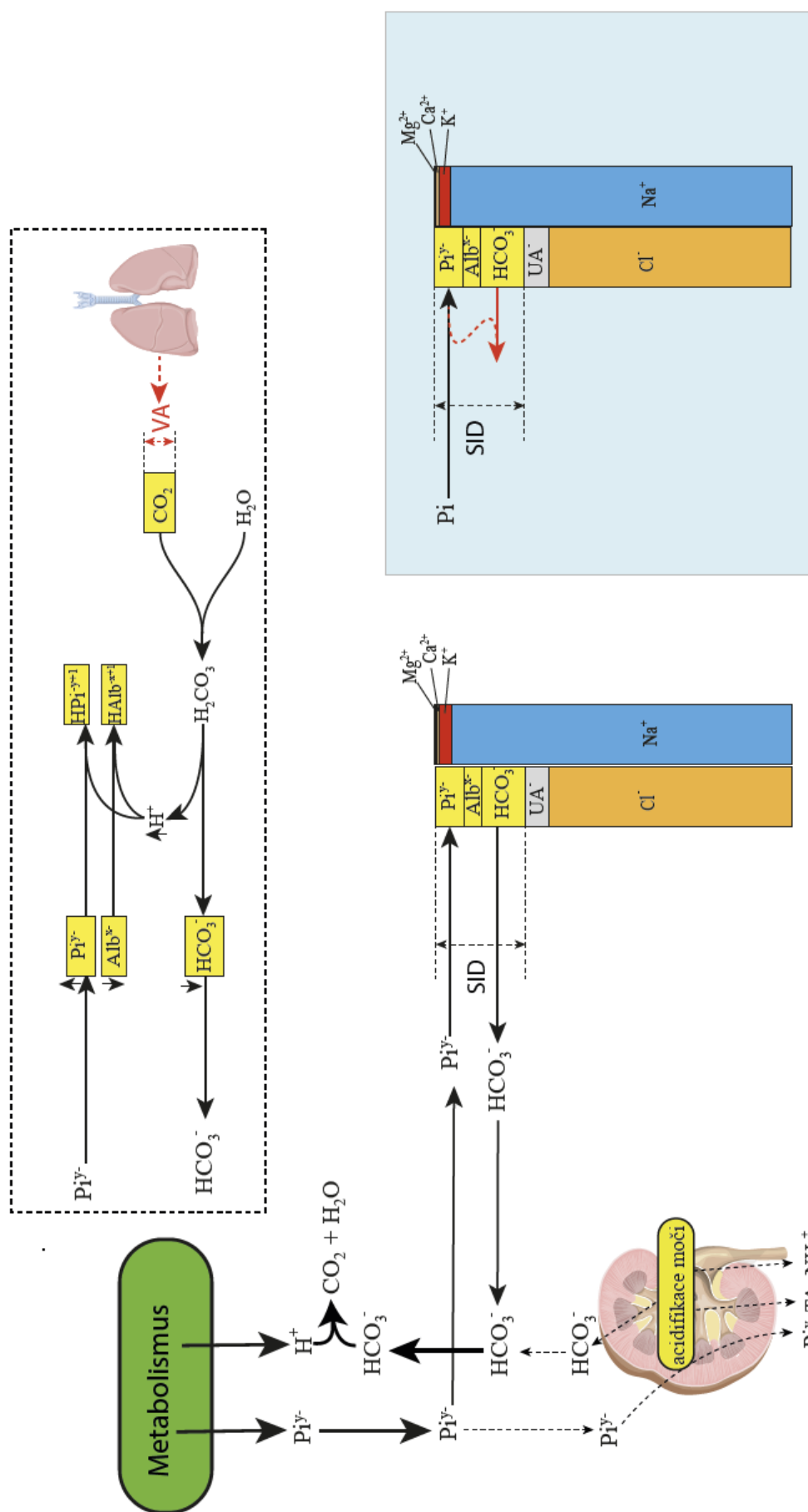

Obrázek 8 – Patogenetické příčiny acidózy ze zvýšení neměřených aniontů, kam patří anionty silných kyselin – SO_4^{2-} – a také anionty organických kyselin (laktát, ketolátky, aj.) nebo anionty kyselin vznikajících v důsledku metabolizace exogenních látek). Retence aniontů je provázána ekvimolární ztrátou bikarbonátů vyvazujících vodíkové ionty z retinovaných kyselin. Příčinou může mimo jiné být retence endogenních aniontů, zejména sulfátů při renální insuficienci, kdy ledviny netvoří v acidifikačních procesech dostatek bikarbonátů vyvazujících vodíkové ionty. Ztráta bikarbonátů vede k posunu rovnováhy v acidobazických pufracích systémech vedoucí k poklesu pH a k poklesu koncentrací všech pufracích bází – a tedy i k poklesu SID. Tím se vysvětlení patogeneze liší od Stewartova přístupu, kde pokles SID je jednou z prvotních příčin.

Obrázek 9 – Patogenetické příčiny hypoalbuminemické alkalózy. Příčinou hypoalbuminemické alkalózy je negativní bilance tvorby a odbourávání albuminu. Albumin, jako negativně nabitá bílkovina, je při syntéze doprovázen tvorbou vodíkových iontů (a odpovídající spotřebou bikarbonátů) a při katabolismu spotřebou vodíkových iontů (a odpovídající tvorbou bikarbonátů). Negativní bilance albuminu, kdy spotřeba je menší než tvorba, je provázena negativní bilancí bikarbonátů – pokles albuminu odpovídá ekvivalentnímu přírůstu bikarbonátů. Důsledkem je posun pH při nezměněné hodnotě SID a pokles hladiny albuminu. Tím se liší od Stewartova přístupu, kde je pokles hladiny albuminu při neměnné hodnotě SID vyvolávající příčinou.

Obrázek 10 – Patogenetické příčiny hyperfosfatemické acidózy. Hyperfosfatemická acidóza je způsobena akumulací vodíkových iontů provázejících akumulaci fosfátů při rozvinutém renálním selhání. Akumulované vodíkové ionty vyvolávají bikarbonáty a proto vzestup fosfátů je provázen ekvivalentní spotřebou bikarbonátů při nezměněné hodnotě SID. Výsledkem je posun v pufrčních systémech který vede ke vzestupu koncentrace H^+ . Tím se liší od Stewartova přístupu, kde vzestup fosfátů při neměnné hodnotě SID je vyvolávající příčinou.

Na rozdíl od modelu plazmy jsou v reálném organismu změny pH při diluci či hemokoncentraci tlumeny zapojením intracelulárních nárazníků [22,23] a odpovědí ledvin.

Patogenetické vysvětlení diluční acidózy přináší Obr. 4 a patogenetické vysvětlení poruch kontrakční alkalózy je uvedeno na Obr. 5.

6 Patogeneze hyperchloremické acidózy a hypochloremické alkalózy

Patogenetické příčiny hyperchloremické alkalózy zobrazuje Obr. 6. Dle Stewarta se koncentrace bikarbonátů a pH přizpůsobuje SID a $p\text{CO}_2$. Dle bilančního přístupu je hladina bikarbonátu určená bilancí ztrát a přísunů bikarbonátu a odpovídající rovnováhou v pufracním systému. Odebrání 1 mmol/l bikarbonátu neznamena snížení hladiny bikarbonátu o 1 mmol (snížení bude o něco menší, protože se ještě sníží hladiny nebicarbonátových bazí). Odebrání 1 mmol/l bikarbonátu ale sníží SID o 1 mmol.

Příčinou hypochloremické alkalózy dle Stewarta je snížení SID, díky relativnímu vzrůstu koncentrace chloridů. Bikarbonát se tomu přizpůsobí a sníží svou koncentraci. Dle bilančního přístupu je základní příčinou akumulace bikarbonátů ekvimolárně prováděná ztrátou chloridů (viz Obr. 7).

7 Patogeneze metabolické acidózy ze zvýšení silných neměřených aniontů

Patogenetickou příčinou acidózy za zvýšení silných neměřených aniontů je dle Stewarta snížení SID, čemuž se přizpůsobí hladina bikarbonátů, která klesne a proto klesne i pH. Dle bilanční teorie je základní příčinou poruchy retence silných disociovaných kyselin v ECT. Vodíkové ionty se okamžitě vážou na bikarbonát, a tím snižují jeho koncentraci. Retence aniontů silných kyselin je proto provázena ekvimolární ztrátou bikarbonátů, které vyvazují vodíkové ionty z retinovaných kyselin (Obr. 8).

8 Patogeneze hypoalbuminemické alkalózy

Patogenetickou příčinou hypoalbuminemické alkalózy je negativní bilance tvorby a odbourávání albuminu. Albumin je negativně nabitá bílkovina. Syntéza a odbourávání albuminu je elektroneutrální. Při syntéze je proto vznikající albumin doprovázen vodíkovými ionty (a odpovídající spotřebou bikarbonátů) a při katabolismu albumin elektroneutrálně zaniká v metabolismu spolu vodíkovými ionty (spotřeba vodíkových iontů je provázena tvorbou bikarbonátů). Důsledkem je posun pH při nezměněné hodnotě SID a pokles hladiny albuminu. Tím se výklad dle bilanční teorie liší od Stewartova přístupu, kde je pokles hladiny albuminu při neměnné hodnotě SID vyvolávající příčinou.

9 Patogeneze hyperfosfatemické alkalózy

Příčinou hyperfosfatemické alkalózy je akumulace fosfátů spolu s vodíkovými ionty. Vodíkové ionty vyvazují bikarbonáty a proto vzestup fosfátů je provázen ekvimolární spotřebou bikarbonátů při nezměněné hodnotě SID (viz Obr. 10).

10 Proč vytvářet modely acidobazické rovnováhy dle bilančního přístupu

Domníváme se že hlavním přínosem bilančního pojetí je kauzální vysvětlení propojení acidobazických a iontových a objemových poruch a pohled na poruchy vnitřního prostředí z hlediska integrativní fyziologie. Souhlasím, že klinik potřebuje fenomenologický popis aktuálního stavu AB rovnováhy k diagnostice i stanovení léčebného postupu. Stewartův přístup nabízí vcelku jednoduché a v praxi použitelné (ale patofyziologicky neúplné) vysvětlení acidobazických poruch pomocí tří nezávislých proměnných. Bilanční pohled umožní pochopit patogenetické příčiny Stewartovou metodou popisovaných fenoménů.

Zejména v případech kombinovaných poruch je nutné uvažovat vzájemné souvislosti a poruchy objemu, zásob (nejen koncentrací) jednotlivých komponent a to bez bilančního pohledu nejde.

Pro stanovení nových pohledů na diagnostiku a pro počítání návrhů s využitím identifikace matematických modelů na data pacienta je bilanční metoda absolutně nezbytností.

V literatuře existuje řada poměrně komplikovaných modelů acidobazické rovnováhy [24–29], které ale zatím nenašly praktické uplatnění v klinice. Jsou velmi komplikované a nemohou sloužit jako vodítko k terapii poruch acidobazické rovnováhy. Složitější modely jsou často jen jako vědecké výstupy obsahem citovaných článků v časopisech. Autoři někdy tvrdí, jak vytvořili něco pro kliniku, ale často je to jen pouhé konstatování. My bychom chtěli modely vytvářet nejen kvůli článkům v časopisech, ale používat je i prakticky:

- Využívat modely jako simulační trenažéry umožňující krok po kroku sledovat patogenезi nejrůznějších poruch vnitřního prostředí a pohledem "pod kapotu" dát možnost klinikům pochopit co se vlastně při rozvoji dané patogenезi děje. Proto je také našim úsilím vytvořit webové přístupný model s vhodným uživatelským rozhraním.
- Vytvářet modely jako nástroje pro diagnostiku i pro pro počítání korekční terapie. Domníváme se, že velká, zatím nevyužitá informace je nejen v klinicky měřených hodnotách, ale i dynamice odpovědí na vyvolávající stimuly – třeba v reakcích na podání infúzí aj.

Literatura

- [1.] Matousek S, Kofranek J, Rees SE. Independence of Variables in Stewart's Model of the Acid-Base Chemistry of the Blood Plasma. *IFAC Proceedings Volumes*. Elsevier; 2009;42: 246–250.
- [2.] Matousek S, Handy J, Rees SE. Acid–base chemistry of plasma: consolidation of the traditional and modern approaches from a mathematical and clinical perspective. *J Clin Monit Comput*. Springer Netherlands; 2010;25: 57–70.
- [3.] Kellum JA. Clinical review: reunification of acid-base physiology. *Crit Care*. BioMed Central; 2005;9: 500.
- [4.] Kamel KS, Halperin ML. Fluid, Electrolyte and Acid-Base Physiology: A Problem-Based Approach. Elsevier Health Sciences; 2016.
- [5.] Matoušovic K, Martinek V, Kvapil M. Acidobazická rovnováha tělesných tekutin a její kvantitativní fyzikálně-chemické hodnocení. *Aktual Nefrol*. 2002;4: 150–156.
- [6.] Matoušovic K, Martinek V, Kvapil M. Acidobazická rovnováha tělesných tekutin a její kvantitativní fyzikálně-chemické hodnocení. *Aktual Nefrol*. 2002;4: 150–156.
- [7.] Schück O, Matoušovic K. Vztah mezi pH a diferencí silných iontů (SID) ve vnitřním prostředí. *Klin Biochem Metab*. nts.prolekare.cz; 2005; Available: http://nts.prolekare.cz/cls/odkazy/kbm0501_32.pdf
- [8.] Engliš M, Jabor A, Kubáč P, Červinka I. Příspěvek k hodnocení metabolické složky poruch acidobazického metabolismu podle Stewartovy a Fenclovy koncepce. *Klin Biochem Metab*. 2006;14: 225–227.
- [9.] Stewart PA. How to Understand Acid-base: A Quantitative Acid-base Primer for Biology and Medicine. Edward Arnold; 1981.
- [10.] Stewart PA. Modern quantitative acid-base chemistry. *Can J Physiol Pharmacol*. 1983;61: 1444–1461.
- [11.] Rossing TH, Maffeo N, Fencl V. Acid-base effects of altering plasma protein concentration in human blood in vitro. *J Appl Physiol*. 1986;61: 2260–2265.
- [12.] McAuliffe JJ, Lind LJ, Leith DE, Fencl V. Hypoproteinemic alkalosis. *Am J Med*. 1986;81: 86–90.

- [13.] Fencel V, Rossing TH. Acid-base disorders in critical care medicine. *Annu Rev Med.* 1989;40: 17–29.
- [14.] Fencel V, Leith DE. Stewart's quantitative acid-base chemistry: applications in biology and medicine. *Respir Physiol.* 1993;91: 1–16.
- [15.] Figge J, Jabor A, Kazda A, Fencel V. Anion gap and hypoalbuminemia. *Crit Care Med. journals.lww.com;* 1998;26: 1807–1810.
- [16.] Fencel V, Jabor A, Kazda A, Figge J. Diagnosis of Metabolic Acid–Base Disturbances in Critically Ill Patients. *Am J Respir Crit Care Med.* 2000;162: 2246–2251.
- [17.] Kofránek J, Matoušek S, Andrlík M. Border flux ballance approach towards modelling acid-base chemistry and blood gases transport. In: Zupanic VB, Karba S, Blažič S, editors. *Proceedings of the 6th EU-ROSIM Congress on Modeling and Simulation*, <http://www.physiome.cz/references/ljubljana2007.pdf>. Ljubljana: University of Ljubljana.; 2007. pp. CD Rom Proceedings: TU–1–P7–4: 1–9.
- [18.] Kofránek J. Bilanční pojetí acidobazické rovnováhy. *Medsoft.* 2017;29: 34–56. Online: http://www.creativeconnections.cz/medsoft/2017/Medsoft_2017_Kofranek1.pdf
- [19.] Halperin ML, Kamel KS. Some observations on the clinical approach to metabolic acidosis. *J Am Soc Nephrol.* 2010;21: 894–897.
- [20.] Russo MA. Dilutional Acidosis A Nonentity? *anesthesiology.pubs.asahq.org.* 1997; Available: <http://anesthesiology.pubs.asahq.org/article.aspx?articleid=1948863>
- [21.] Wilkes P. Hypoproteinemia, strong-ion difference, and acid-base status in critically ill patients. *J Appl Physiol.* 1998;84: 1740–1748.
- [22.] Rosenbaum BJ, Makoff DL, Maxwell MH. Acid-base and electrolyte changes induced by acute isotonic saline infusion in the nephrectomized dog. *J Lab Clin Med.* 1969;74: 427–435.
- [23.] Garella S, Tzamaloukas AH, Chazan JA. Effect of isotonic volume expansion on extracellular bicarbonate stores in normal dogs. *Am J Physiol.* 1973;225: 628–636.
- [24.] Wooten EW. Calculation of physiological acid-base parameters in multicompartiment systems with application to human blood. *J Appl Physiol.* 2003;95: 2333–2344.
- [25.] Wooten EW. Strong ion difference theory: More lessons from physical chemistry. *Kidney Int. Elsevier;* 1998;54: 1769–1770.
- [26.] Morgan TJ. Partitioning standard base excess: a new approach. *J Clin Monit Comput.* 2011;25: 349–352.
- [27.] Wolf MB, Deland EC. A mathematical model of blood-interstitial acid-base balance: application to dilution acidosis and acid-base status. *J Appl Physiol.* 2011;110: 988–1002.
- [28.] Wolf MB. Whole body acid-base and fluid-electrolyte balance: a mathematical model. *Am J Physiol Renal Physiol.* 2013;305: F1118–31.
- [29.] Wolf MB. Comprehensive diagnosis of whole-body acid-base and fluid-electrolyte disorders using a mathematical model and whole-body base excess. *J Clin Monit Comput.* 2015;29: 475–490.

Kontakt

Jiří Kofránek

Oddělení biokybernetiky a počítačové podpory výuky
ÚPF 1. LF UK,
Praha U Nemocnice 5 128 53,
Praha 2
e-mail: kofranek@gmail.com